

Egy Mikszáth - emléktárgy dokumentumaiból

A nagy palóc író hagyatékában méltán örvend népszerűségnek Mikszáth tisztelői és a múzeumbarátok körében a „Kupaktanács” néven ismert ötalakos bronzszobor, Murányi Gyula szobrászművész alkotása. A minap, levéltári tallózás közben, olyan iratok fordultak meg a kezemen, amelyek megvilágítják a szobor keletkezésének pontos-hiteles történetét, és támpontot adnak helyes értelmezéséhez is.

Mint a levéltári adatokból kitűnik, 1909-ben már javában készülődött az ország Mikszáth negyven éves írói jubileumának megülsére, és ebből az ünnepvárásból a szűkebb pátria, Nógrád is kivette részét. A vármegye közgyűlése bizottságot küldött ki, hogy az országos nagybizottsággal és a Kisfaludy Társasággal együttműködve készítse elő a megemlékezést. A határozatok Nógrád vármegye közgyűlési jegyzőkönyvébe az 18720/1909.1232. jkvi. sz. alatt kerültek be. A bejegyzés hét pontban összegezi a megemlékezés kitervelt módozatait; szerepel czck sorában ünnepi jegyzőkönyv, Mikszáth művei jubileumi díszkiadásának könyvtárak részére való adományozása, iskolai emlékünnepek rendezése, ösztöndíjak alapítása, delegáció küldése a budapesti ünnepekre és Szklabonya nevének Mikszáthfalvára változtatása. A 7. pont alatt a következőket olvashatjuk:

Kimondja a törvényhatóság, hogy a Mikszáth Kálmán műveiben szereplő népszerűbb alakokat feltüntető művészi kivitelű emléktárgyat készített, s azt örök emlékezetül az írónak adományozza.

Valószínűleg az ilyen megfogalmazás sugallotta azt az irodalomtörténeti felfogást, amelyet utoljára dr. Bisztray Gyula képviselt a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadványában, hogy a szoborcsoport alakjaiban a Jó palócok nevezetes figuráit, kezdve a pogány Filcsiken s Vér Kláráig bezárólag, leljük fel.

Noha az alkotóművésszel kötött megyei szerződés nem maradt ránk, a közgyűlési jegyzőkönyv 21834/1909./1914. jkvi. sz. alatti bejegyzése meg lehetős részletességgel tájékoztat:

A törvényhatósági bizottság . . . az 1232/1909. jegyzőkönyvi közgyűlési határozattal megállapított művészi kivitelű emléktárgy elkészítésével Murányi Gyula budapesti szobrászművésszt bízza meg . . . a művészi emléktárgyat a szerződésben körülírt kivitelben és méretekben rendeli meg s azon a vármegye címerén kívül az alábbi ajánlás alkalmazását kívánja:

*„Nógrád vármegye közönsége
Mikszáth Kálmánnak
1869—1909*

*Sem idő, sem feledés hírnevét
el nem enyészti”*

A szóbanforgó művész, Murányi Gyula (1881—1920) ekkoriban már országos nevet szerzett magának, elsősorban emléklaplakettjeivel. Alkotói szemléletében kissé hasonlított is a nagy íróra: elismert, megrendelésekkel elhalmozott szobrász korában is megőrizte ösztönös realizmusát. Talán Mikszáth mindenkit felülmúló népszerűsége, talán a rokon alkotómódszer az oka de tény, hogy nemcsak ismerte, hanem maradéktalanul értette is a jubiléus író műveit. Tanúja ennek kétalakos kis kompozíciója, amely a Bode Anna tartozása című novella zárójelentét ábrázolja. (A „Kupaktanács”-hoz hasonlóan a balassagyarmati Palóc Múzeum őrzi.)

Murányi Gyula ezúttal is méltó maradt hírnevéhez. A Jó palócok kötetéből a Galandáné asszonyom című novellára esett a választása, innen emelte ki és öntötte bronzba a „nemes kupaktanács” alakjait. Az elbeszélés egyébként, mint Mikszáthné Visszaemlékezéseiből kiderül, az író egy gyermekkori szklabonyai élményén alapul. Mikszáth megtartotta a cselekmény magjául a fiatal lány képében szeretője sírján táncoló és kutyákkal viaskodó boszorkány éjféle látomását, csupán annyi változtatást eszközölt, hogy időpontul a novellában — a feszültséget fokozandó — Luca napjának éjszakáját választotta. A kupaktanács másnap reggel lép színre, hogy a temetőben helyszíni szemlét tartson:

Elöl az öregbíró ő kegyelme ballagott, utána Bugó István uram poroszkált, nagy somfa-botjával dőfködve az anyaföldet. Ott volt Suska Mihály is, ki váltig bizonykodott, hogy boszorkányok nincsenek e világon, hanem ez az egyetlen ez mégis kivétel lehet.

Íme a szoborcsoport három központi alakja. Hármasukat a temetői helyszí-

nelés közben látjuk. Középen az öregbíró, arca rendíthetetlen nyugalma azt mutatja, hogy fejében már fogalmazódnak a gondolatok, hogyan lehetne a kényes ügyet a szomszéd falu, a góznia nyakába varrni. Arcvonásait — dr. Bisztray Gyula helytálló megállapítása szerint — Mikszáthtól kölcsönözte; a szobrász szemlátomást ismerte Jelfy Gyulának a Vasárnapi Újságban 1905. őszén megjelent, az írot horpácsi birtokán ábrázoló felvételeit. Murányi a törvénybíró és a kisbíró alakjában is hű maradt a novella jellemzéséhez. Előbbi fontossága tudatát sugárzó elgondolkodó tartása a szöveget idézi, hasonlóképpen utóbbi előremutató képmozdulatának hevesességében az iménti „váltig bizonykodás” is megörökítést nyert. (A kisbíró, Suska Mihály, aki Az a pogány Filcsik című novellában a szolgabíró hajdújaként szerepel — Mikszáth több hőséhez hasonlóan — élő alak volt: a család kocsisa, aki az írónak gyermekkorában sok hasonló babonás történetet mesélt. Lám, a kései olvasó így érheti tetten az író alkotás közben!)

2629/1910./24. jkv. Mikszáth Kálmán 40 éves írói jubileuma alkalmából a törvényhatóság közönsége részéről felajánlott művészi kivitelű eredeti szoborcsoport három alak helyett az író műveiből merített öt népies alakot fog feltüntetni.

Minek folytán előállott 320 korona öntési több költségnek ugyancsak a milleneumi alap feleslegeiből leendő fedezetére a vármegye alispánja felhatalmaztatik.

Hogy a változtatás igénye melyik szerződő félnél merült fel, megfelelő adatok híján pontosan nem tudjuk. A szoborcsoport egységes kompozíciója és a levéltári bejegyzés megfogalmazása alapján feltehető, hogy a szerződés mó-

dosításának javaslata a művésztől származott. Így került bronzba még két figura, egy érdeklődő férfi és egy kandi menyecske, akiben az irodalomtörténet és a múzeumi hagyomány egyaránt a szép molnárnét, Vér Klárát látja. Az újabb alakok megmintázása egyébként nincs ellentétben a novella szövegével, Mikszáth ugyanis említi, hogy a helyszínelés alatt a falu népe összegyűlt a nem mindennapi esemény megszemlélésére.

A szobrász még egy változást is végrehajtott az eredeti szerződéssel szemben: a márványtalpazat középső, kiemelt részére Nógrád vármegye címere helyett — hírnevének megfelelően, amely elsősorban, mint művészi plakettek készítőjét tartotta számon — az író emléklakettjét illesztette, amely Mikszáthot profilban ábrázolja.

A szoborcsoport további történetére nézve Mikszáthné Visszaemlékezései adnak útmutatást:

Elközben (Mikszáth 1910. május 19. és 24. közötti mármarosrögi kertes-útjáról van szó — K.) Kálmánnak egy utasítása folytán kiszaladtam Horpácsra intézkedést tenni, hogy a követválasztás után a Nógrád vármegyei küldöttséget illően fogad hassuk. Kálmán igen nagy örömmel, szinte boldogan gondolt erre a napra. Az volt ugyanis tervbe véve, hogy a Jó palócok egy jelenetét ábrázoló hatalmas szoborcsoportot — melyet a jó nógrádi közönség a jubileum tiszteletére Murányi szobrászművész által készíttetett — küldöttségileg Horpácsra hozzák.

Mint köztudomású, a tervből már nem lett valóság: Mikszáth a választási utazás után már nem lépett többé a

nyilvánosság elé, horpácsi Wahnfriedjét sem láthatta viszont: betegen tért vissza és rövidesen meghalt.

Összegezve az elmondottakat: Murányi Gyula remekbepolított szoborcsoportja nem a Jó palócok tipikus alakjait örökítette meg, mint ahogyan azt a vármegye feladatául tűzte ki, hanem — Mikszáthné érvényes fogalmazása szerint — jelenetet ábrázol. Hozzátehetjük: jellemző és kitűnően megragadott jelenet. Jóllehet, a szobor nem volt tárgyi szereplője az írói jubileum ünnepeinek, és Mikszáth sem ismerte, jelentősége, művészi súlya mégis nagy: Mikszáth művészetének egyik legjobban megalkotott képzőművészeti megfelelőjét kell benne látnunk.

Az eddigiek során néhány dokumentum erejével igyekeztem rekonstruálni a „Kupaktanács” ábrázolatának történetét. Mindezt pedig tettem abban a reményben, hogy a fenti adatok kiegészítése, helyesbítése, újabb adalékok közlése mielőbb megtörténik, érdekes mozzanatokkal gazdagítva a nagy palóc íróról, művészetének kihatásairól alkotott összképünket.

Befejezésül pedig szeretnék köszönetet mondani dr. Iványi Józsefnek, a balassagyarmati Palóc Múzeum Mikszáth-emlékszobája gondozójának és öregek, aki gazdag tudásával és lelkes buzdításával ösztönözt e dokumentumok közzétételére még akkor is, ha azok nem korszakos jelentőségűek. Igaza van: minden újabb adalék téglalehet nemzeti nagyjaink helyesen méretezett Pantheonjához.

KERÉNYI FERENC